

پژوهش‌ها در معمار اسلامی ۲۸

شماره شایا: X - ۹۸۰ - ۳۳۸۷

فصلنامه علمی
قطب علمی معماری اسلامی
سال هشتم - شماره سوم - پاییز ۱۳۹۹

- ▣ **تحلیلی میان‌رشته‌ای بر تعارضات معماری مسکن آپارتمانی با سبک زندگی اسلامی با استناد به آموزه‌های نقلی اسلام**
محمدمنان رئیسی
- ▣ **تجلی مفهوم آب از باغ بهشتی قرآن در باغ ایرانی**
آریتا بلالی اسکویی / فرناز نظرزاده عنصرودی / ائلناز نظرزاده عنصرودی
- ▣ **بازشناسی نقش ایده و کانسپت در فرآیند شناخت و آفرینش در معماری با تکیه بر علل اربعه**
نسیم اشرافی / غزال صفدریان
- ▣ **پیشنهاد راهکارهایی برای اثربخشی «آموزه‌های اسلامی بر دروس رشته معماری» نمونه موردی: دروس مقدمات طراحی معماری بر اساس چهار رویکرد مصوب شورای تحول شورای عالی انقلاب فرهنگی (اسلامی‌سازی، بومی‌سازی، کارآمدی و روزآمدی)**
سلمان نقره‌کار / صدیقه معین‌مهر
- ▣ **سنجش و تحلیل فضایی هویت شهری در مقیاس نواحی شهر جدید هشتگرد**
احمد خلیلی / مصطفی دهقانی
- ▣ **بازنگری در نسبت رفتار اجتماعی و فضای شهری در تعلیمات اسلامی مفهوم مخاطب ایده‌آل طراحی شهری و قلمرو وی در خلال متون اصیل سنت اسلامی**
مسعود ناری‌قمی
- ▣ **ابعاد بنیادین تمدن نوین اسلامی در تدوین مستندات توسعه کشور با تأکید بر سند آمایش سرزمین (آمایش بنیادین)**
علیرضا عندلیب / اکبر کاظم‌زاده

شماره شایا: X - ۹۱۰ - ۳۳۸۷

فصلنامه علمی
قطب علمی معماری اسلامی
سال هشتم - شماره سوم - پاییز ۱۳۹۹

مدیر مسئول: معاونت پژوهشی دانشگاه علم و صنعت ایران

سرمدبیر: دکتر محسن فیضی

مدیر داخلی: دکتر فاطمه مهدیزاده سراج

ویراستار ادبی فارسی: سارا متولی

کارشناس مجله: امیرحسین یوسفی - زهراکاشانی دوست - فاطمه زارع

ویراستار انگلیسی: محمد رضا عطایی همدانی

لیست داوران این شماره:

- دکتر علی اسدپور (استادیار دانشگاه هنر شیراز)
- دکتر سمانه تقدیر (استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران)
- دکتر مهدی خاکزند (دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران)
- دکتر محمد صالح شکوهی بیدهندی (استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران)
- دکتر مینو قره بگلو (استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران)
- مهندس عبدالحمید نقره کار (دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران)
- مهندس مهدی سعیدی (مدرس دانشگاه علم و صنعت ایران)

هیأت تحریریه:

- دکتر سید غلامرضا اسلامی: دانشیار دانشگاه تهران
- دکتر حسن بلخاری: استاد دانشگاه تهران
- دکتر مصطفی بهزادفر: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر محمد رضا پور جعفر: استاد دانشگاه تربیت مدرس
- دکتر مهدی حمزه نژاد: استادیار دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر اسماعیل شیعه: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر منوچهر طیبیان: استاد دانشگاه تهران
- دکتر حمید ماجدی: استاد واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی
- دکتر اصغر محمد مرادی: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر غلامحسین معماریان: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر فاطمه مهدیزاده سراج: استاد دانشگاه علم و صنعت ایران
- مهندس عبدالحمید نقره کار: دانشیار دانشگاه علم و صنعت ایران
- دکتر محمد تقی زاده: استادیار واحد علوم تحقیقات دانشگاه آزاد اسلامی
- دکتر علی یاران: استاد وزارت علوم، تحقیقات و فناوری

طراح جلد و صفحه آرا: امیرحسین یوسفی

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

نشریه پژوهش‌های معماری اسلامی بر اساس مجوز کمیسیون نشریات وزارت علوم تحقیقات و فناوری به شماره ۱۳۷۲۰۶ / ۱۸ / ۳ مورخ ۹۳ / ۷ / ۲۸ از شماره نخست دارای اعتبار علمی پژوهشی می باشد.

این مجله در پایگاه‌های (SID) و (ISC) نمایه می شود.

مقالات مندرج در این مجله، الزاماً بیانگر نقطه نظرات «پژوهش‌های معماری اسلامی» و «قطب علمی معماری اسلامی» نمی باشد و نویسندگان محترم، مسئول مقالات خود هستند.

نشانی دفتر مجله: دانشگاه علم و صنعت ایران / قطب علمی معماری اسلامی / کد پستی ۱۶۸۴۶۱۳۱۱۴ / **تلفن مستقیم:** ۰۲۱ - ۷۷۴۹۱۲۴۳

نشانی رایانه: jria@iust.ac.ir / **نشانی وب:** <http://iust.ac.ir/jria>

www.SID.ir

تحلیلی میان‌رشته‌ای بر تعارضات معماری مسکن آپارتمانی با سبک زندگی اسلامی با استناد به آموزه‌های نقلی اسلام

محمدمنان رئیسی*
استادیار معماری دانشگاه قم

تاریخ دریافت مقاله: ۹۹/۰۵/۲۹ تاریخ پذیرش نهایی: ۹۹/۰۵/۲۴

چکیده:

یکی از مباحثی که طی سال‌های اخیر، محل بحث فراوان در مجامع دانشگاهی و اجرایی بوده است؛ موضوع «مسکن آپارتمانی در معماری و شهرسازی معاصر ایران» است که تاکنون چالش‌های نظری و عملی فراوانی پیرامون آن شکل گرفته است. اگرچه این موضوع در خصوص تمام ابنیه شهری محل بحث است اما در خصوص ابنیه مسکونی، اهمیت و ضرورت پرداختن به آن، مضاعف است. زیرا توسعه عمودی در ابنیه مسکونی با بسیاری از وجوه اعتقادی و فرهنگی جاری در کشور ما به عنوان کشوری اسلامی، تعارضات و تناقضاتی جدی را ایجاد کرده است که عمده این تناقضات را می‌توان با استناد به آموزه‌های اسلامی (به ویژه آموزه‌های فقه شیعی) آشکار نمود. بر این اساس، مسئله‌ای که محور این پژوهش را تشکیل می‌دهد عبارت است از «تحلیل معماری مسکن آپارتمانی از منظر سبک زندگی اسلامی». در این مقاله برای پرداختن به این مسئله از تحلیلی میان‌رشته‌ای و روشی ترکیبی استفاده شده است؛ به نحوی که در مقام گردآوری داده‌ها از روش اسنادی و در مقام تحلیل داده‌های حاصل از متون دینی از روش‌های تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی استفاده شده است. طبق یافته‌های این پژوهش، الگوی توسعه عمودی ابنیه مسکونی - که به طور خاص در قالب آپارتمان جلوه‌گر شده است - به دلایل متعدد از منظر متون دینی مطلوبیت ندارد که از مهم‌ترین این دلایل می‌توان به مواردی همچون تقابل با ترویج برخی شعائر دینی، ایجاد مزاحمت ساختمان‌های بلند در تهویه ابنیه مجاور، تقابل با انجام برخی تکالیف اجتماعی، تقابل ضمنی با برخی از آیات و ادعیه و تضعیف فرهنگ عفاف و حجاب اشاره نمود که تحلیل درون دینی برخی از این موارد در مسکن آپارتمانی برای اولین بار در این پژوهش تبیین شده است که همین مهم، وجه بداعت این پژوهش را تشکیل می‌دهد.

واژه‌های کلیدی: سبک زندگی اسلامی، آموزه‌های اسلامی، توسعه عمودی، آپارتمان.

۱. مقدمه

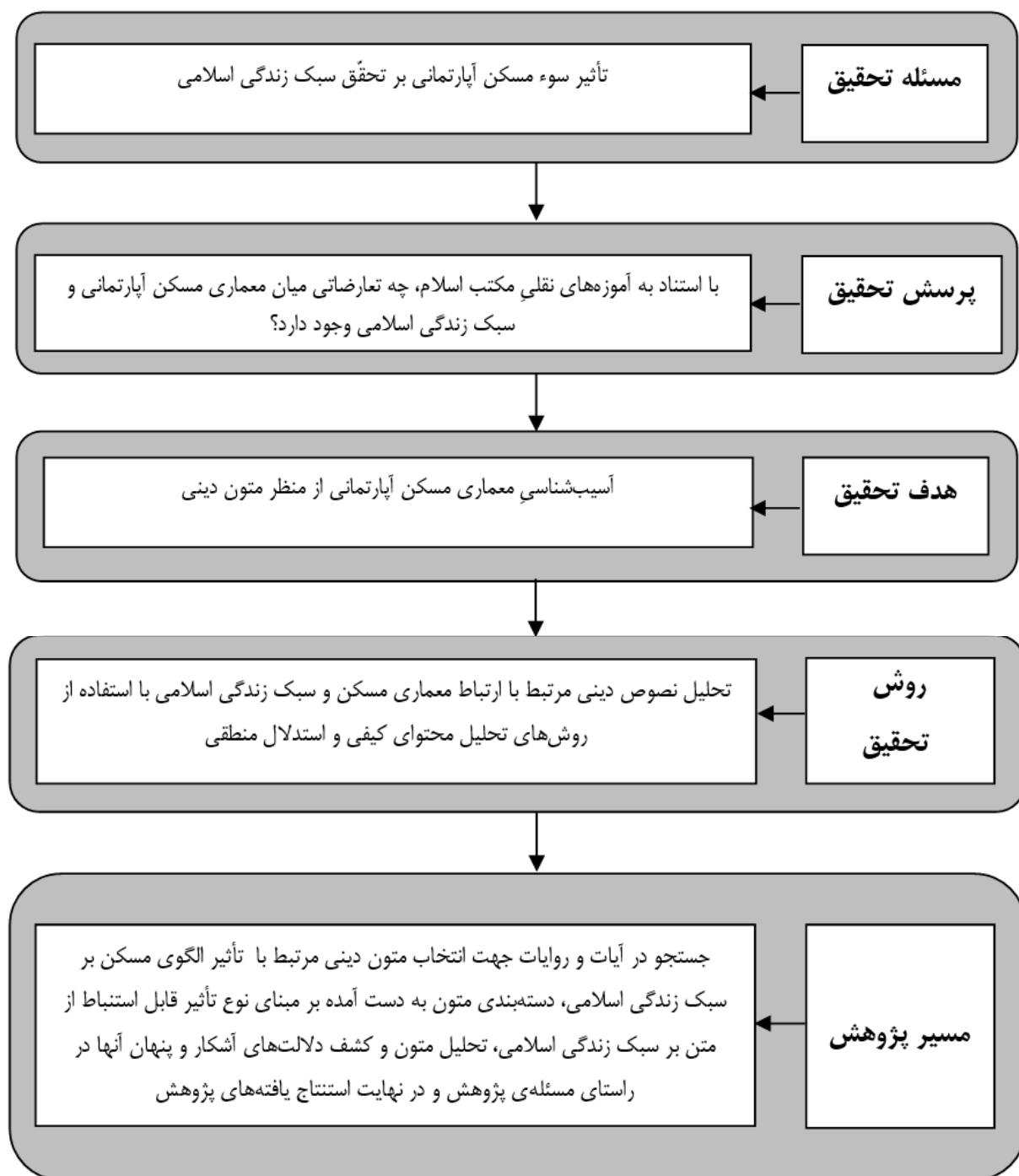
همچون تراکم‌فروشی و افزایش غیرقانونی تعداد طبقات در ساختمان‌های مسکونی - که در قالب توسعه روزافزون عمودی شهرها جلوه‌گر شده است - به شیوه‌ای کاملاً رایج برای جبران کسری بودجه شهرداری‌های کلان‌شهرها تبدیل شده است و برنامه‌ای جدی برای اصلاح این وضعیت نیز از طرف سازمان‌های ذی‌ربط ارائه نمی‌شود. بدیهی است که چنانچه اثبات شود که الگوی توسعه عمودی به‌عنوان الگویی که مسائل فوق‌ریشه در آن دارد - از منظر اسلامی مطلوبیت ندارد؛ آنگاه موضوعاتی همچون تراکم‌فروشی، که مبتنی بر این الگو هستند؛ از اساس در تقابل با سبک زندگی اسلامی تلقی خواهند شد.

در این پژوهش با هدف آسیب‌شناسی معماری مسکن آپارتمانی از منظر متون دینی، با رویکردی میان‌رشته‌ای و با استفاده از روشی ترکیبی (مرکب از تحلیل محتوای کیفی و استدلال منطقی) ابتدا به جستجو در آیات و روایات جهت انتخاب متون دینی مرتبط با تأثیر الگوی مسکن بر سبک زندگی اسلامی پرداخته شده است. سپس دسته‌بندی این متون بر مبنای نوع تأثیر قابل استنباط از متن بر سبک زندگی اسلامی انجام شده است؛ و در نهایت تحلیل متون و کشف دلالت‌های آشکار و پنهان آنها در راستای مسئله‌ی پژوهش و استنتاج یافته‌های پژوهش انجام شده است. این فرایند که معرّف ارکان اصلی این پژوهش است در نمودار ۱ ارائه شده است.

توسعه عمودی در بافت‌های شهری که تاکنون تحت عنوان «بلندمرتبه‌سازی» چالش‌های نظری و عملی فراوانی پیرامون آن شکل گرفته است؛ از مهم‌ترین مسائلی است که طی دهه‌های اخیر سبب بروز مسائل و مشکلات فراوانی در شهرها و به‌ویژه کلان‌شهرها شده است؛ و با وجود برخی نکات مثبت، با انتقادات فراوانی در مجامع علمی و دانشگاهی مواجه شده است. اما برخی از صاحب‌نظران، در شرایط معاصر و به ویژه با توجه به اقتضائات اقتصاد شهری معاصر، گریز از این نوع توسعه را میسر نمی‌دانند. در این مقاله، ژرفکاوی این نوع توسعه در ابنیه مسکونی از منظر متون دینی ارائه می‌شود؛ و لذا مسئله‌ای که محور این پژوهش را تشکیل می‌دهد عبارت است از «تأثیر سوء مسکن آپارتمانی بر تحقق سبک زندگی اسلامی». چنانچه مطابق با نظریات برخی متفکران اسلامی همچون شهید صدر، لازمه‌ی تحقق سبک زندگی اسلامی، التزام به آموزه‌های اسلامی در چهار نوع رابطه شامل رابطه انسان با خدا، انسان با دیگران، انسان با خود و انسان با طبیعت تبیین شود (کاویانی ۱۳۹۲، ۱۲۱)؛ آنگاه می‌توان آسیب‌شناسی معماری مسکن آپارتمانی از منظر سبک زندگی اسلامی را در نگاهی چهاروجهی ارائه کرد و مشخص نمود که هریک از تعارضات احتمالی میان معماری آپارتمان و سبک زندگی اسلامی، در کدام یک از چهار نوع رابطه مذکور خلل بیشتری وارد می‌سازد؛ که سعی شده است طی این پژوهش، این مهم ارائه شود.

امروزه به دلایل متعدد، و به‌ویژه تبعات اقتصادی حاصل از تغییر ماهوی ارزش زمین و تبدیل آن به یک کالای سرمایه‌ای، توسعه عمودی ابنیه مسکونی در مقایسه با توسعه افقی، رواج بیشتری در شهرها و به‌ویژه کلان‌شهرها یافته است. این روند که پس از انقلاب صنعتی و هجوم نیروی کار از روستاها به شهرها آغاز شده است؛ به طور روزافزون در حال تشدید است؛ و در کشور ما به دلیل شرایط خاص اجتماعی - فرهنگی، سبب بروز مسائل و مشکلات متعددی شده است که نمونه بارز آن را می‌توان در کلان‌شهرهای کشور (به ویژه پایتخت) مشاهده نمود. اما به نظر می‌رسد اراده جدی برای اصلاح این وضعیت وجود ندارد؛ به‌نجوی که اکنون، تهدیدی

نمودار ۱ ارکان اصلی پژوهش
(مأخذ: نگارنده)

۲. پیشینه‌ی تحقیق

تاکنون راجع به مسئله مطلوبیت یا عدم مطلوبیت توسعه عمودی، کتاب‌ها و مقالات متعددی نگاشته شده است. محمدرضا بمانیان در کتابی با عنوان «ساختمان بلند و شهر» به زوایای مختلف این مسئله پرداخته است؛ و با توجه به مسائل و معضلات شهری معاصر، در نهایت بلندمرتبه‌سازی را به شرط رعایت برخی ملاحظات و تحت شرایطی مشخص تجویز نموده است (بمانیان ۱۳۹۰). آنتونی وود^۱ در پژوهشی که در سال ۲۰۰۷ منتشر شده است سعی نموده است تا به مقایسه تطبیقی آثار مثبت و منفی توسعه عمودی در شهرها بپردازد؛ وی مواردی همچون کاهش حمل‌ونقل، اتلاف وقت کمتر و کاربرد بهینه زمین را از مهمترین آثار مثبت این نوع توسعه می‌داند؛ و در مقابل، مصرف زیاد انرژی، تراکم جمعیتی زیاد در برخی مکان‌ها، طوفان‌های باد و سایه‌اندازی وسیع در شهر را از معایب این نوع توسعه می‌داند (وود ۲۰۰۷). برخی محققان با اشاره به تأثیرات بالقوه این نوع توسعه بر مواردی همچون شرایط زیست محیطی شهر، کیفیت فعالیت‌های فیزیکی و روانی شهروندان و غیره، سعی در ارائه راهکارهایی نموده‌اند که از اثرات سوء این نوع توسعه بر شهرها بکاهد (ونر^۲ و دیگران ۲۰۰۶، ۱۵۸-۱۵۹؛ بینگ^۳ ۲۰۰۷، ۴۱۵). اساتید و محققان دیگری همچون عزیز، دانشپور و غیره نیز، مقالات و پژوهش‌های حائز اهمیتی در ارتباط با جوانب مختلف توسعه عمودی شهرها نگاشته‌اند (عزیزی و محمدنژاد ۱۳۸۶؛ دانشپور و همکاران ۱۳۸۸). اما آنچه که این مقاله را از آثار و پژوهش‌های مذکور متمایز می‌سازد و در واقع جنبه بداعت و نوآوری آن را شامل می‌شود؛ این است که پژوهش‌های مذکور به موضوع توسعه عمودی از منظر فقهی ورود نکرده‌اند و بلکه به این موضوع از سایر جنبه‌ها (نظیر جنبه‌های پایداری، زیبایی‌شناختی و غیره) پرداخته‌اند. البته تاکنون تعدادی از اندیشمندان مسلمان در برخی کتب خود به زوایایی از فقه شهرسازی پرداخته‌اند (حکیم^۴ ۱۹۸۶؛ مرتضی^۵ ۲۰۰۳)؛ اما اول اینکه این آثار، محدود به فقه اهل تسنن می‌شود نه فقه شیعی؛ و دوم اینکه در این آثار به شکلی تفصیلی

به تحلیل فقهی توسعه عمودی و به طور خاص، مسکن آپارتمانی پرداخته نشده؛ و صرفاً به شکلی اجمالی به این موضوع در کنار سایر موضوعات فقه شهرسازی اشاره شده است. اما در این پژوهش، تحلیل معماری مسکن آپارتمانی با رویکردی میان‌رشته‌ای و از منظری درون‌دینی، به شکل تفصیلی و مبتنی بر آموزه‌های شیعی (به ویژه روایات فقهی معصومین علیهم السلام) ارائه خواهد شد. البته لازم است قبل از ورود به مباحث و تحلیل‌های فقهی، تاریخچه‌ای اجمالی از توسعه عمودی در معماری و شهرسازی معاصر ایران ارائه می‌شود تا پس از دریافت اطلاعات لازم درباره ریشه‌های تاریخی این نوع توسعه، به بدنه اصلی این مقاله (شامل مباحث تحلیلی- فقهی مرتبط با معماری مسکن آپارتمانی) ورود شود.

۳. ریشه‌های تاریخی توسعه عمودی در معماری و

شهرسازی معاصر ایران

در تاریخ معماری و شهرسازی ایران، همواره اصل بر عدم استفاده از الگوهای توسعه عمودی بوده است؛ مگر در شرایط خاص و استثنائاتی نظیر برخی ابنیه حکومتی یا مذهبی که برای شاخص شدن، تمداً در آنها از الگوهای عمودی استفاده می‌شده است. عدم استفاده از توسعه عمودی در معماری و شهرسازی ایران، دلایل متعددی نظیر آموزه‌های فقهی و اسلامی، مسائل تکنولوژیک و فن ساختمان و غیره داشته است؛ اما طی سده اخیر و طی فرایندی تدریجی، استفاده از الگوهای عمودی در ابنیه مختلف به ویژه ابنیه مسکونی، به امری رایج بدل گردیده است که شروع این فرایند را می‌توان در سلسله قاجاریه پی‌جویی نمود. اولین بنایی که در تاریخ معاصر معماری و شهرسازی ایران با الگوی توسعه عمودی طراحی و ساخته شد؛ عمارت شمس‌العماره است که طرح و ساخت آن در سال ۱۲۸۲ هجری قمری (۱۲۴۴ شمسی و ۱۸۶۵ میلادی) آغاز شد. ناصرالدین شاه، معیر الممالک را مأمور احداث این ساختمان کرد و طی چهار سال، کار بنای این ساختمان با معماری استاد «علی محمد کاشی» اتمام یافت. ارتفاع این بنا بدون احتساب کلاه‌فرنگی ۲۵ متر و با کلاه‌فرنگی ۳۰ متر است که تا آن زمان در تهران بی‌سابقه بوده است.

که مصداق واضح آن، ساعتی است که به تاسی از برج‌های ساعت در اروپا، در رأس این عمارت قرار داده شده است (تصویر ۱).

علاوه بر تأثیرپذیری نوع توسعه این ساختمان از نمونه‌های غربی (که در توسعه عمودی آن مشهود است) عناصر و جزئیات آن نیز از برخی نمونه‌های غربی تأثیر گرفته است

تصویر ۱. عمارت شمس‌العماره به عنوان پیش‌قراول توسعه عمودی در معماری و شهرسازی معاصر ایران؛ الگوپذیری این عمارت از نمونه‌های اروپایی - که در مواردی همچون برج ساعت و کلاه فرنگی نمود پیدا کرده است - در این تصویر مشهود است. مأخذ: (<http://www.golestanpalace.ir>)

متأثر بود).

در دوره پهلوی اول، به تدریج، توسعه عمودی به‌ویژه در ابنیه مسکونی، صورتی قانونی و حتی در برخی موارد الزامی پیدا کرد؛ به نحوی که طبق قوانین مصوب در اواسط این دوره، کلیه ساختمان‌های مسکونی مجاور خیابان‌ها و معابر شهر تهران می‌بایست حداقل دارای دو طبقه می‌بود و همه اطاق‌های این ساختمان‌ها می‌بایست به طرف خیابان دارای پنجره می‌بود (مقتدر ۱۳۷۲، ۲۶۸). این قانون به تدریج و پس از طی چند سال، تأثیر خود را بر سیمای شهر تهران نشان داد؛ به نحوی که حدود دو دهه بعد، در بدنه‌های اغلب معابر اصلی شهر تهران، به ندرت ساختمان یک طبقه‌ای قابل مشاهده بود (تصویر ۲). در عین حال در این دوره، هنوز اغلب ساختمان‌ها با استفاده از سازه‌های سنتی ساخته می‌شدند؛ و لذا امکان توسعه عمودی محدودی داشتند.

گرچه در ابتدا قصد ناصرالدین شاه از احداث این بنا، استفاده خود او و مهمانان وی از آن بود اما به دلیل بی‌توجهی به بافت فرهنگی اعتقادی ایران و سبک زندگی ایرانیان، این ساختمان به زودی از هدف و کاربری اصلی که برای آن پیش‌بینی شده بود؛ ساقط شد و بعدها خیلی کم مورد استفاده ناصرالدین شاه قرار گرفت و حتی اعقابش نیز چندان استفاده‌ای از آن نکردند؛ زیرا چندماه پس از ساخته شدن این کاخ، سروصدای همسایگان بلند شد که اندرون خانه‌های اطراف قصر از طبقات بالای آن دیده می‌شود. روحانیون قضیه را به شاه اطلاع دادند و او نیز از آن پس، از رفتن به طبقات بالای عمارت خودداری کرد و کاخ تقریباً انحصاراً به زنان اندرونی اختصاص یافت (بانی‌مسعود ۱۳۹۴، ۹۳). البته ساختمان مذکور به رغم استفاده از الگوی توسعه عمودی، با همان روش ساخت‌وساز و سازه سنتی بنا شد و در سازه‌ی آن به شیوه‌های مدرن توجهی نشد (اگرچه در طرح معماری به‌ویژه نما، از نمونه‌های اروپایی

تصویر ۲. میدان مخبرالدوله تهران در دهه ۳۰ شمسی؛ تأثیر قوانین مصوب دوره پهلوی اول در خصوص الزام به احداث ابنیه حداقل دو طبقه در مجاورت معابر تهران در این تصویر مشهود است. (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

قانون تملک آپارتمان‌ها در سال ۱۳۴۳ برای تشویق احداث ساختمان‌های بلند مسکونی آغاز شد. پس از تصویب ماده صد اصلاحی قانون مالیات‌های مستقیم (مصوب سال ۱۳۴۵)، ساخت مجتمع مسکونی سامان شماره یک در بیست طبقه در ضلع شمالی بلوار کشاورز در سال ۱۳۴۹ آغاز گردید. این ماده برای تشویق و ترغیب مالکان و صاحبان سرمایه به احداث ساختمان‌های بلندتر از ده طبقه تنظیم شده بود. شرکت ساختمانی سامان ایران از سوی دولت با مدیریت افراد صاحب نفوذی چون احمدعلی ابتهاج و عبدالمجید اعلم تشکیل شد و هدف از تأسیس آن بیشتر ترویج ساختمان‌های بلند مسکونی و آزمون عملی قانون تملک آپارتمان‌ها بود تا مسائل انتفاعی؛ در این ساختمان برای نخستین بار از عناصر پیش ساخته استفاده شد (www.tallbuilding.ir). سپس در سال‌های دهه ۵۰، ساخت مجموعه‌های مسکونی آپارتمانی عمدتاً در شمال و شمال غرب تهران رونق یافت. لیکن محل استقرار و نوع این مجموعه‌ها نشان می‌دهد که سیاست تشویق و ترغیب بلندمرتبه‌سازی برای تأمین مسکن اقشار کم درآمد و متوسط حاصل دیگری به بار آورد که از مهمترین دلایل این امر، گرانی قیمت تمام شده ساختمان‌های بلندمرتبه مسکونی بود. به فاصله کوتاهی، توسعه عمودی به عنوان الگوی معمول توسعه در سایر شهرهای کشور نیز رسمیت یافت و تداوم این

اگر موضوع سازه‌های غیرسنتی در احداث ساختمان‌های بلند در معماری معاصر ایران ملاک قرار گیرد؛ نخستین ساختمان از این نوع با سازه‌ی بتنی توسط هوشنگ خانشفانی بین سال‌های ۱۳۲۸ و ۱۳۲۰ در خیابان جمهوری تهران در دهه طبقه طراحی و ساخته شد (بانی مسعود همان، ۵۰۳). چند سال بعد، ساختمان‌های بلند مرتبه دیگری نیز در ایران ساخته شد که از مهم‌ترین آنها می‌توان به ساختمان ۱۶ طبقه پلاسکو در محل تقاطع خیابان فردوسی و جمهوری اشاره نمود که بین سال‌های ۱۳۳۹ و ۱۳۴۱ شمسی با اسکلت فلزی ساخته شد و طی سال ۱۳۹۵ در جریان یک آتش‌سوزی گسترده فرو ریخت. از دیگر ساختمان‌های بلندمرتبه متقدم در معماری معاصر ایران می‌توان به مواردی همچون ساختمان تجاری ۱۳ طبقه آلومینیوم متعلق به القانین در خیابان جمهوری (اجرا در ۱۳۴۳ شمسی)، ساختمان بانک کار در سال‌های دهه ۴۰ در خیابان حافظ، برج‌های سامان ۱ در ۲۰ طبقه (سال ۱۳۴۹ شمسی) در بلوار کشاورز به طراحی عبدالعزیز فرمانفرمائیان، و همچنین مجموعه مسکونی بهجت‌آباد (بین سال‌های ۱۳۴۳ و ۱۳۴۹ شمسی) بین خیابان‌های حافظ و ولی عصر (عج) اشاره نمود که این مجموعه، نخستین مجتمع بلندمرتبه مسکونی در تهران بود (گروه تحقیق ۱۳۷۴، ۹). ساخت این مجموعه مسکونی پس از تدوین و تصویب

يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! هنگامی که برای نماز روز جمعه ندا داده می‌شود؛ به سوی ذکر خدا بشتابید و خرید و فروش را رها کنید که این برای شما بهتر است اگر می‌دانستید». طبق تفاسیر معتبر، عبارت «نُودَىٰ لِلصَّلَاةِ» در آیه فوق، دلالت بر اذان روز جمعه دارد. زیرا این عبارت به معنای بانگ برآوردن برای نماز است؛ و از آنجا که در اسلام، بانگ و ندایی برای نماز جز اذان وجود ندارد؛ لذا این عبارت بر اذان دلالت می‌نماید. علاوه بر آیات فوق، موارد دیگری نیز در قرآن کریم وجود دارد که طبق نظر برخی مفسران، دلالت بر اذان و اهمیت آن دارد و لذا با توجه به اهمیت بسیار زیاد اذان در آموزه‌های اسلامی، بافت شهری و نظام کالبدی شهر بایستی به نحوی باشد که بانگ این ندای آسمانی، به بهترین و رساترین وجه ممکن به همه شهروندان برسد.

این در حالی است که ساختمان بلند همچون مانعی صوتی از رسیدن صدا به گیرنده (در اینجا از رسیدن صدای اذان به شهروندان) جلوگیری می‌کند. زیرا صدا در لبه فوقانی این مانع منکسر می‌شود و منطقه سایه صدا ایجاد می‌شود به نحوی که یک مانع صوتی موثر، شدت صدا را تا حداکثر ۲۵ دسی‌بل می‌تواند کاهش دهد که ارتفاع حائل صوتی (ساختمان) بر این موضوع بسیار تأثیرگذار است (به ازای هر متر اضافه شدن به ارتفاع حائل، مقدار ۱/۵ دسی‌بل بر اثر کاهش مانع افزوده می‌شود). بر این اساس، چنانچه در بافت‌های مسکونی، الگوی مسکن آپارتمانی جایگزین الگوی مسکن ویلایی شود؛ بلوک‌های آپارتمانی همچون حائلی صوتی در مقابل صدای اذان مساجد عمل می‌نمایند و مانع از رسیدن مطلوب بانگ اذان به گوش شهروندان و ساکنین محل می‌شوند که با توجه به اهمیت بسیار اذان و اعلان عمومی وقت نماز در مکتب اسلام، این امر به لحاظ فقهی مطلوبیت ندارد. همچنانکه در بسیاری از محلات مسکونی معاصر در شهرهای بزرگ، صدای اذان در اثر موانع متعدد صوتی (به ویژه آپارتمان‌ها و ساختمان‌های بلند مسکونی) به گوش بسیاری از شهروندان نمی‌رسد که عدم مطلوبیت این امر در سبک زندگی اسلامی، مبرهن است؛ به ویژه آنکه عدم انتشار مناسب این بانگ آسمانی، بر آگاهی افراد از فرا رسیدن وقت نماز و حضور آنها در مساجد برای اقامه نماز

روند در سال‌های بعد از انقلاب اسلامی نه تنها متوقف نشد که بر شدت آن افزوده شد؛ به نحوی که در جریان پروژه بزرگ مسکن مهر در دولت‌های نهم و دهم، تقریباً در همه شهرهای کشور - حتی شهرهای کوچک و کم جمعیت که مشکلی به لحاظ تأمین اراضی نداشتند - از الگوی مسکن آپارتمانی برای احداث ابنیه مسکونی استفاده شد؛ و لذا تردیدی نیست که در حال حاضر، توسعه عمودی، الگوی رایج در تکوین و توسعه بافت‌های شهری کشور است. در ادامه، مشخص شده است که آیا این نوع توسعه، قابلیت تطبیق با سبک زندگی اسلامی را دارد یا خیر.

۴. بحث و تحلیل

همان‌طور که اشاره شد؛ این پژوهش از منظری میان‌رشته‌ای و با استناد به آموزه‌های متون دینی به مسئله آپارتمان‌سازی می‌پردازد؛ و بر این اساس در ادامه، دلایل متعددی ارائه می‌گردد که اثبات می‌نماید الگوی مسکن آپارتمانی، دارای تعارضات متعددی با سبک زندگی اسلامی است.

۴-۱. ممانعت از ترویج برخی شعائر دینی

از مهم‌ترین شعائر اسلامی، اذان، به‌عنوان اعلان رسمی وقت نماز است که گرچه در قرآن به طور صریح مورد اشاره قرار نگرفته است اما طبق نظر بسیاری از مفسران، آیات متعددی از قرآن کریم به طور ضمنی به آن اشاره کرده‌اند. آیات ۵۷ و ۵۸ سوره مائده از جمله این موارد است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُؤًا وَلَعِبًا مِّنَ الَّذِينَ أوتُوا الْكِتَابَ مِن قَبْلِكُمْ وَالْكَافِرَ أَوْلِيَاءَ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ وَإِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُؤًا وَلَعِبًا ذَلِكُمْ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْقِلُونَ: ای کسانی که ایمان آورده‌اید! افرادی که دین و آیین شما را به باد استهزاء و بازی می‌گیرند؛ چه از اهل کتاب باشند و چه از مشرکان و منافقان، هیچ یک از آنان را به عنوان دوست خود انتخاب نکنید و از خدا بپرهیزید اگر ایمان دارید. آن‌ها هنگامی که شما، مردم را به سوی نماز می‌خوانید (اذان می‌گویید) آن‌ها مسخره و بازی می‌گیرند این به خاطر آن است که آن‌ها جمعی بی‌خردند و از درک حقایق به دورند». بسیاری از مفسرین، عبارت «نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ» را در این آیات به اذان تفسیر کرده‌اند. آیه نهم سوره جمعه، نمونه دیگری از اشاره به اذان در قرآن کریم است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِن

بالبناء فتحجب عنه الریح الآ باذنه: آیا می دانید حق همسایه چیست؟ ... و ساختمان خود را بالاتر از ساختمان او قرار ندهی که مانع گردش هوا در منزلش بشود، مگر با اجازه او» (شهید ثانی ۱۳۷۵، ۱۰۳). میرهن است که در وضعیت فعلی، بسیاری از بلوک های آپارتمانی مانع رسیدن جریان مطلوب باد به بلوک های مجاور یا مقابل خود هستند که این امر به وضوح با روایت فوق الذکر در تقابل است.

تصویر ۳. تأثیر آپارتمان های مرتفع بر ممانعت از تداوم مطلوب جریان باد و افزایش آلودگی هوا در بافت های شهری (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

آلودگی هوا می گردد (استیون و دیگران ۲۰۰۶، ۱۷۱۳-۱۷۲۶). طبق یافته های دو پژوهش مشابه دیگر نیز که اولی توسط پایک و همکاران (برای شهر سئول)، و دومی توسط جولیا و همکاران (برای اوکلاهاما) انجام شده است؛ الگوی توزیع آلاینده ها و میزان توزیع عرضی آن، کاملاً به تراکم و نحوه چیدمان ساختمان ها بستگی دارد و تعداد اندک ساختمان های بلند، تأثیر منفی شدیدی بر نفوذ و توزیع جریان باد دارد (شورای عالی شهرسازی ۱۳۹۴، ۸-۶). آموریم و همکاران نیز با استفاده از مدل CFD مطالعه مشابهی را بر پیاده روهای شهر آوریو پرتغال انجام داده اند که طبق نتایج این پژوهش، میزان ارتفاع ساختمان و راستای معابر شهری، در میزان چرخش هوا و سرعت باد در خیابان ها تأثیر معناداری دارد (آموریم و دیگران ۲۰۱۳، ۵۴۱-۵۵۱).

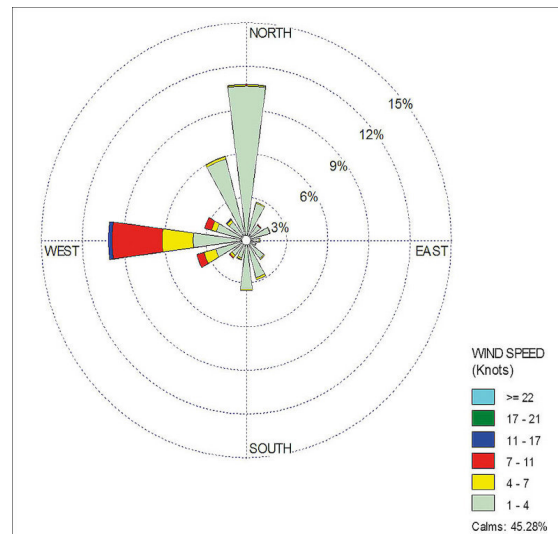
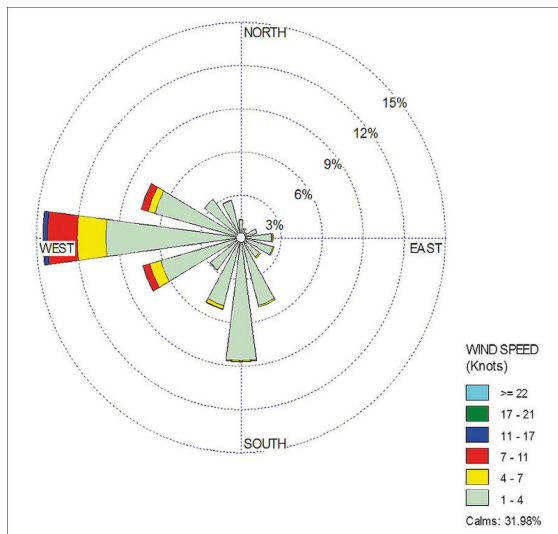
جماعت - که از مؤکدات فقهی امامیه است - مؤثر است.
۲-۴. ممانعت آپارتمان از تهویه مطلوب ابنیه مجاور
 موضوع ممانعت ساختمان های بلند از تهویه مطلوب و گردش باد در پلاک های مجاور یکی دیگر از ادله ای است که بر اساس آن، عدم مطلوبیت معماری مسکن آپارتمانی در سبک زندگی اسلامی استنتاج می شود. پیامبر اکرم (ص) در این خصوص چنین می فرمایند: «أندرون ما حقّ الجار؛... و لا تستطل علیه

علاوه بر این، ممانعت ساختمان های بلند از تداوم جریان باد در محیط های شهری سبب می شود میزان انواع آلاینده ها در هوای شهر افزایش یابد و شهروندان از امکان استنشاق هوای پاک

-به ویژه در کلان شهرهای صنعتی- محروم شوند که این نوع محروم کردن شهروندان از هوای پاک (که از حقوق اولیه و بدیهی هر انسان است) محل تأمل جدی از منظر آموزه های فقهی است. تحقیقات علمی در نقاط مختلف جهان، نتایج قابل توجهی را در خصوص تأثیر توسعه عمودی بر آلودگی های زیست محیطی در مناطق شهری به دست می دهد.

طبق مطالعات انجام شده توسط استیون^۶ و همکاران، در اثر توسعه عمودی بی رویه و سد جریان طبیعی هوا در منطقه منهتن نیویورک، جریان باد نزدیک سطح زمین در کنار بلندترین ساختمان ها موجب می شود که در جلوی ساختمان های بلند، جریان پایین سوی شدیدی به وجود آید که موجب افزایش

تصویر ۴. تأثیر توسعه عمودی بر سرعت و جهت باد در تهران با مقایسه تطبیقی گلباد تهران در ماه دسامبر طی دوره‌های ۱۳۸۵-۱۳۹۴ (گراف چپ) و ۱۳۴۵-۱۳۵۴ (گراف راست) در ایستگاه هواشناسی مهرآباد (مأخذ: شورای عالی شهرسازی ۱۳۹۴، ۱۹-۱۸)

۳-۴. نفی اشراف به همسایه از طریق بلند ساختن بنا

در خصوص مسئله اشراف بصری به منازل مسکونی روایات متعددی نقل شده است که از جمله آنها می‌توان به این روایت امام صادق (ع) از پیامبر اکرم (ص) استناد نمود: «تَهَى رَسُولُ اللَّهِ (ص) أَنْ يَطَّلِعَ الرَّجُلُ فِي بَيْتِ جَارِهِ: رَسُولُ خَدَا (ص) سُرَكَ كَشِيدِن فَرْدٍ فِي خَانَةِ هَمْسَايَهْ اَش رَانَهِي نَمُود» (شیخ حر عاملی ۱۴۰۹ق، ۳۳۵). طبق روایتی دیگر از پیامبر اکرم (ص)، عدم توجه به این مهم، بستر ساز ظلمانی شدن روح بنده می‌باشد: «ثَلَاثُ يَطْفِينُ نُورَ الْعَبْدِ مَنْ قَطَعَ وَدَّ اَبِيَهْ اَوْ خَصَبَ شَيْبَتَهْ بِسَوَادٍ اَوْ وَصَعَ بَصْرَهْ فِي الْحَجْرَاتِ مِنْ غَيْرِ اَنْ يُؤْذَنَ لَهُ: سَهْ چيزِ اَسْتِ كِهْ نُورِ بِنْدَهْ رَا خَامُوشِ مِي كِنْد... وَ چِشْمِ اِنْدَاخْتِنِ دَرِ اَتَاقِ هَايِ دِيْغِرَانِ بَدُونِ اِجَازَهْ» (ابن اشعث بی تا، ۱۹۱). باتوجه به روایات فوق، از آنجا که سرک کشیدن به ابنیه مجاور طبق آموزه‌های فقهی نهی شده است و مسکن آپارتمانی، تناظر آشکاری با این موضوع دارد؛ لذا این نوع الگوی مسکن در سبک زندگی اسلامی مطلوبیت ندارد.

با استناد به گزارش ایستگاه های هواشناسی در سطح شهر تهران نیز، طی ۶۰ سال اخیر (یعنی پس از شروع توسعه عمودی در شهر تهران) سرعت وزش بادهای غربی و شمال- جنوب - که از بادهای مهم تهران است - همواره روند نزولی داشته است؛ به نحوی که میانگین سرعت وزش این بادهای در ۱۰ سال اخیر، تا یک متر بر ثانیه کاهش را نشان می دهد (پایگاه رسمی وزارت راه و شهرسازی ۱۳۹۴). طبق این مطالعات، برج‌های شکل گرفته در منطقه ۲۲ تهران، یعنی منطقه‌ای که در حال حاضر با بیشترین تراکم ساختمان‌های بلندمرتبه روبه‌رو است؛ بین ۱۰ تا ۱۵ درصد بر آلودگی هوای پایتخت موثر افتاده است و سبب کاهش قابل ملاحظه جریان باد در شمال تهران و ساکن شدن هوا در امتداد شرقی شهر شده است؛ به نحوی که با استناد به گراف‌های به دست آمده از ایستگاه‌های هواشناسی مهرآباد، جریان باد در شمال تهران طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۴ در مقایسه با دوره زمانی ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۴، به شدت کاهش پیدا کرده است (تصویر ۴). باتوجه به اسناد فوق الذکر، تردیدی در تأثیر سوء آپارتمان‌های عمودی بر جریان تهویه طبیعی هوا وجود ندارد و از آنجا که طبق روایت پیامبر اکرم (ص)، بهره‌مندی از تهویه طبیعی هوا، از الزامات سبک زندگی اسلامی است؛ تعارض مسکن آپارتمانی با سبک

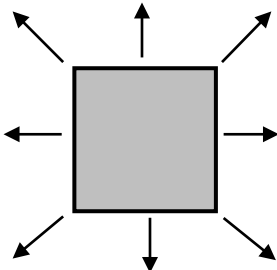

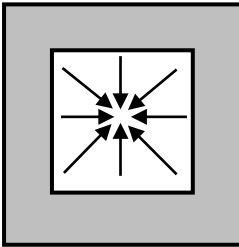

خصوصی او و نقصان‌ها و بدی حالش از چشم مردم باشد و ... (ابن بابویه ۱۳۶۲، ۱۵۹). در معماری سنتی ما کاملاً به این مهم توجه می‌شده است و اغلب خانه‌ها به نحوی ساخته می‌شدند که وسعت و توسعه افقی آنها، ضمن ایجاد امکان تفکیک اندرونی از بیرونی، امکان مستور کردن امور خصوصی و شخصی ساکنین خانه از چشم دیگران را میسر می‌ساخت (جدول ۱). لیکن این مهم در الگوی مسکن آپارتمانی رعایت نمی‌شود و یا به سختی قابل رعایت کردن است به نحوی که اغلب افراد حاضر هستند حتی موارد مهمی همچون بهره‌مندی از نور مستقیم و طبیعی را فدای نیاز به مستور کردن امور داخلی منزل خود نمایند که دلیل واضح این ادعا این است که اغلب بازشوها و پنجره‌های منازل آپارتمانی در اغلب ساعات روز با استفاده از انواع پرده‌های مختلف، پوشیده شده است تا جلوی دید دیگران و آشکار شدن امور شخصی ساکنین منزل را سد نماید.

۴-۴. تعارض با آرامش ساکنین ابنیه مسکونی
طبق آموزه‌های قرآنی، از مهم‌ترین ویژگی‌های مسکن مطلوب، تأمین آسایش و آرامش ساکنین است: «وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا: و خداوند برایتان از خانه‌هایتان محل آرامش قرار داد» (نمل/۸۰). با مراجعه به متن برخی روایات، چنین برداشت می‌شود که از بایسته‌های تأمین این آرامش، قابلیت پوشاندگی، ساتر بودن منزل و وسعت و توسعه افقی آن (در مقابل توسعه عمودی منزل) است زیرا این وسعت و توسعه افقی می‌تواند شرایط لازم برای ساتر شدن امور شخصی و خصوصی ساکنین را تأمین نماید.

امام صادق (ع) در این خصوص چنین می‌فرماید: *ثَلَاثَةٌ لِلْمُؤْمِنِ فِيهِنَّ رَاحَةٌ دَارٌ وَاسِعَةٌ نُورٌ عَوْرَتُهُ وَ سُوءَ حَالِهِ مِنَ النَّاسِ وَ امْرَأَةٌ صَالِحَةٌ تُعِينُهُ عَلَىٰ اَمْرِ الدُّنْيَا وَ الْاٰخِرَةِ وَ ابْنَةٌ اَوْ اُخْتٌ يُخْرِجُهَا مِنْ مَنْزِلِهِ بِمَوْتِ اَوْ بِتَزْوِيجٍ: سه چیز است که در آنها برای مؤمن آسایش (راحتی) است؛ خانه‌ای وسیع که ساتر امور*

تصویر ۳. تأثیر آپارتمان‌های مرتفع بر ممانعت از تداوم مطلوب جریان باد و افزایش آلودگی هوا در بافت‌های شهری (مأخذ: آرشیو شخصی نگارنده)

نوع الگو در معماری مسکن	کیفیت کلی پوشاندگی الگو	نمونه عینی	نتیجه
الگوی برون‌گرا			پوشاندگی حداقلی
الگوی درون‌گرا			پوشاندگی حداکثری

در هنگام مشاهده هلال ماه توصیه شده است (نظیر دعای چهل و سوم صحیفه سجادیه). ضمن آنکه در برخی ایام (نظیر شب اول ماه های رمضان و شوال) این سنت، اهمیتی مضاعف پیدا می‌کند و حتی برخی فقها در ایام مذکور، حکم به وجوب این سنت داده‌اند (میرزای قمی ۱۳۷۸، ۲۹۲). اما به‌رغم اهمیت استهلال در ایام مختلف سال، انجام این کار، نیازمند باز بودن دامنه دید انسان و امکان رویت آسمان و هلال ماه است؛ و لذا، گسترش بی‌رویه آپارتمان‌ها در شهر، انجام این سنت برای عموم مردم را با دشواری‌هایی مواجه می‌سازد؛ به‌نحوی که امروزه به دلیل توسعه بی‌رویه عمودی بافت‌های مسکونی، امکان رویت هلال ماه در بسیاری از ساعات شب برای بخش قابل توجهی از شهروندان میسر نیست.^۱

مستحبات فقهی دیگری را نیز می‌توان ذکر نمود که الگوی مسکن آپارتمانی، به جا آوردن آنها را با صعوبت بسیار مواجه می‌سازد. برای مثال، در روایات معتبر از امام صادق(ع) نقل شده است که پیش از طلوع و غروب آفتاب ده مرتبه این دعا قرائت شود: *أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ يَحْضُرُونِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ* (قمی ۱۳۷۸، ۳۸). در مفاتیح‌الجنان از ایشان دعاهای دیگری نیز به هنگام طلوع و غروب خورشید نقل شده است که حتی به فرموده ایشان، اهمیت برخی از این ادعیه به حدی است که در صورت فراموش شدن یا عدم قرائت در وقت خود، لازم است قضای آنها به جا آورده شود (همان). در برخی از آیات قرآن کریم نیز تسبیح و تهلیل خدای متعال در بعضی ساعات شبانه روز توصیه شده است: *«فَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ»* و بر آنچه می‌گویند صبر کن و پیش از برآمدن آفتاب و پیش از غروب به ستایش پروردگارت تسبیح گوی» (ق/۳۹). روشن است که آیات و ادعیه فوق‌الذکر، دلالت ضمنی بر لزوم آگاهی از طلوع و غروب خورشید دارند. لیکن در شرایط فعلی به دلیل گسترش عمودی بافت‌های مسکونی، در بسیاری از شهرها این آگاهی برای اغلب مردم (به ویژه ساکنان طبقات پایین‌تر آپارتمان‌ها) با تأخیر حاصل می‌شود؛ مگر

۴-۵. انجام برخی تکالیف اجتماعی

در سبک زندگی اسلامی، از مهم‌ترین تکالیفی که یک فرد مسلمان بر عهده دارد؛ تکالیف اجتماعی او است که این تکالیف به‌ویژه در بخش حقوق همسایگان، حائز اهمیتی مضاعف است. رسول اکرم(ص) در روایتی با اشاره به اهمیت بسیار همسایه‌داری چنین می‌فرماید: *«به من ایمان نیاورده است کسی که سیر بخوابد و همسایه اش گرسنه بماند»* (ردایی آملی ۱۳۸۵، ۳۸۵). طبق برخی احادیث، حدود همسایگی در اسلام تا ۴۰ ذراع و در جای دیگر تا ۴۰ منزل روایت شده است (طباطبایی ۱۳۷۴، ۱۹۵). با توجه به تکالیف بسیاری که پیرامون همسایه در شریعت وارد شده است چنین به نظر می‌رسد که اگر این ۴۰ ذراع، علاوه بر حدود افقی، در حدود عمودی نیز منظور شود؛ انجام این تکالیف برای یک شهروند مسلمان بسیار دشوار و بلکه غیرممکن است. مثلاً می‌توان محله‌ای را مثال زد که در آن، ساختمان‌های مسکونی تا ۱۰ طبقه ساخته می‌شوند (وضعیتی که در حال حاضر در برخی محلات کلان‌شهرهای کشور به‌ویژه تهران مشاهده می‌شود). در چنین شرایطی با استناد به روایات فوق‌الذکر، برای هر خانواده تا ۴۰۰ همسایه متصور می‌باشد (حاصل ضرب عدد ۴۰ در عدد ۱۰)؛ و بدیهی است که اطلاع و آگاهی و رسیدگی به امور چنین حجم وسیعی از همسایگان، تا چه حد دشوار و طاقت‌فرسا و بلکه ناممکن است. لذا از آنجا که تمام دستورات اسلام مبتنی بر حکمت است و اسلام امر به تکالیف غیر ممکن نمی‌نماید؛ پس چنین استنباط می‌شود که لازمه تحقق این نوع تکالیف که بعضاً علاوه بر وجوه اخلاقی، بار فقهی دارند؛ نفی توسعه عمودی در بافت‌های مسکونی است.

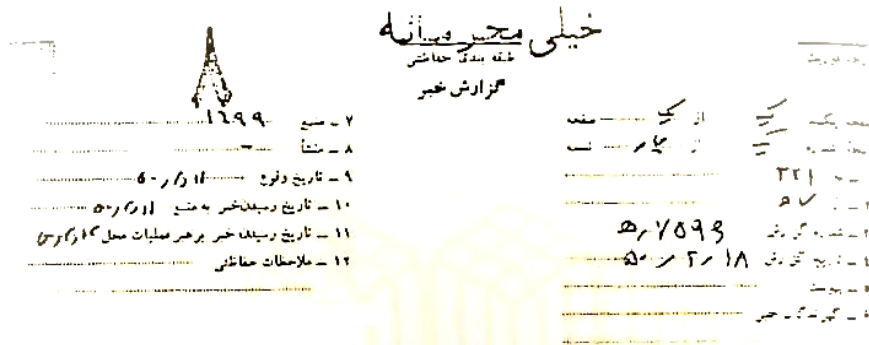
۴-۶. تعارض با انجام برخی مستحبات عبادی

لازمه انجام برخی ادعیه و عبادات توصیه شده در مکتب اسلام، ارتباط مؤثر با طبیعت و جلوه‌های آن به‌ویژه آسمان و ستارگان است. برای مثال، می‌توان به استهلال -به معنای مشاهده هلال ماه در شب اول ماه- اشاره نمود که برای این کار، استحباب قابل توجهی ذکر شده است تا جایی که حتی از برخی از معصومین(ع) قرائت دعاهایی

مکرر زمان طلوع و غروب در طول سال، تنظیم ساعت و تغییر زمان اعلان آن در هر روز، چندان میسر نمی باشد.

آنکه از ابزارهای یادآوری مانند ساعت بهره ببرند که البته واضح است که این نوع ابزار نیز، تأثیر مشاهده عینی طلوع و غروب را در یادآوری این زمان ها ندارد و با توجه به تغییر

موضوع: سپاهیان
 حلسه ای با شرکت و نواز سپاهیان ناحیه ۱ شیراز در منزل آقای فرهنگ آزادگان وزیرنظرات آقای لقمانی تشکیل گردید. بعد از اقرار اشتباه آقای ولی اللقمانی در مورد اعلان سپاهیان و آثار آنها و تهدید ای سپاهیان سخن گفت و در آنجا تعداد سپاهیان سپاهیان بیشتر است بیشتر مطالعه نمایند و از روی حقیقت تقاضا کنند تا بفهمند معنی سپاهیت کما امروز آزادی بیشتری دارند یعنی چه؟ در زمان قدیم با حیا نمی توانستند بگویند ما سپاهیان هستیم و سبزه نداشتند تبلیغ کنند اگر هم میارزای می خوردند فوراً آنها را می کشیدند لیکن اکنون آن تدبیرها کسب کرده اند گشته اند و است اکنون از آمریکا و لندن مسریجا دستور داریم در این مملکت قتل اسپاسا اختتام آنها و بی حساسی را رونق دهیم که مسلمانان تقاضای صورت خود بردارند بطوریکه من مطالبی در منزل آقای معتمد قرائت کردم و تمام دختران و پسران سپاهیان خوشحال شدند در ایران و کشورهای مسلمان دیگر هر چه متوجه شدیم با پیروی از دستورات ملت اسلام را رنج در عهد تا آنها فکری ندارند ما هم حسین فاتح دنیا بود موعلی غالب دنیا البته سپاهیان هم تعدیق دارند ولی نه برای قرن اتمی که به دست سپاهیان در دست می شود و اسلحه و مهمات بدست روحوانان ما در اسرائیل ساخته می شود این مسلمانان آخر رسیدن سپاهیان از زمین میروند و نیای چند سرت سپاهیان الهی رونق میگیرد.

نظریه یکشنبه، اظهارات شنیده میورد تأیید است. در تاریخ
 نظریه چهارشنبه، محتاط اظهارات شنیده میورد تأیید است.
 نظریه ۷/۷ هجرت چهارشنبه میورد تأیید است. م.
 تاریخ: ۱۳/۱۰/۱۳۹۹
 امضا: [Handwritten signature]

تصویر ۵. سند خیلی محرمانه ساواک درباره ارتباط معماری با موضوع حجاب و عفاف بانوان و دستور کشورهای غربی برای حریم زدایی و حجاب زدایی در دوره پهلوی (مأخذ: پایگاه مرکز اسناد انقلاب اسلامی <http://www.irde.ir>)

Downloaded from jria.iut.ac.ir at 10:21 IRST on Wednesday December 2nd 2020

دو موضوع الگوی کالبدی مسکن و فرهنگ عفاف و حجاب، سعی در تداوم مفاهیم لیبرالیسم غربی در این دوگانه داشتند تا جایی که حتی در اسناد بسیارمحرمانه ساواک در سال‌های پس از پهلوی اول، به ارتباط میان این دو موضوع و اصرار سیاستمداران غربی بر تداوم غربگرایی و تجددمآبی در البسه و ابنیه ایرانی تصریح شده است. این عبارت در خط ششم و هفتم از سند بسیار محرمانه ساواک، به خوبی گویای این مدعا است: «اکنون از آمریکا و لندن صریحاً دستور داریم در این مملکت مد لباس و یا ساختمان‌ها و... و بی‌حجابی را رونق دهیم که مسلمانان نقاب از عورت خود بردارند» (تصویر ۵). ملاحظه می‌گردد که در این سند محرمانه، به صراحت به موضوع تأثیر نوع معماری و ساختمان‌سازی بر فرهنگ عفاف و حجاب‌زدایی اشاره شده است.

امروزه نتیجه تداوم سیاست‌های اشاره شده در سند مذکور این شده است که علاوه بر آنکه سیمای بیرونی الگوی مسکن ایرانی از الگوهای درونگرا و مؤید فرهنگ عفاف و حجاب، به الگوهای آپارتمانی برونگرا و ناقض فرهنگ عفاف و حجاب تغییر یافته است؛ سیمای درونی منازل نیز در راستای همین هدف سوء، به کلی متحول شده است که از مصادیق بارز آن، ترویج آشپزخانه‌های open و تأثیر آن بر فرهنگ عفاف و حجاب در انواع الگوهای آپارتمانی است.

۸-۴. تعارض با مکان‌یابی ریزفضاهای مسکونی مطابق

با سبک زندگی اسلامی

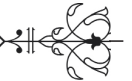
در متون دینی درخصوص مکان‌یابی بسیاری از ریزفضاهای مسکونی (اعم از آشپزخانه و پذیرایی و سرویس بهداشتی و غیره) راهبردهای قابل توجهی به تصریح و یا به تلویح ذکر شده است که اغلب آنها در الگوی مسکن آپارتمانی قابلیت تحقق ندارند. برای مثال، طبق روایتی نبوی، از حقوق همسایه آن است که چنانچه بوی غذای همسایه اش به مشامش پُرسد از آن غذا برای او ارسال شود: «وَلَا تُؤَدِّهِ بِرِيحٍ قَدْرِكَ إِلَّا أَنْ تَعْرِفَ لَهُ: ... (از حقوق همسایه بر تو این است که) با بوی غذایت او را آزار ندهی مگر آنکه از آن غذا برایش بفرستی»^{۱۰} (مجلسی ۱۴۰۳ق، جلد ۷۹، ۹۴). باتوجه به این روایت و برخی احادیث مشابه دیگر، موقعیت مکانی آشپزخانه نباید به‌نحوی باشد که بوی طبخ غذا با هر بار باز و بسته شدن درب منزل

۷-۴. تعارض با فرهنگ عفاف و حجاب

همانطور که در بخش‌های قبل اشاره شد؛ یکی از ویژگی‌های مسکن مطلوب، قابلیت پوشاندگی آن است که این مهم بر مولفه‌هایی همچون آرامش‌بخشی مسکن به طرز معناداری موثر است. اما علاوه بر آرامش‌بخشی، موضوع عفاف و حجاب نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های فرهنگ اسلامی به طرز مشهودی متأثر از قابلیت پوشاندگی مسکن می‌باشد. در خصوص این موضوع و ارتباط آن با الگوی مسکن، روایات متعددی قابل استناد است که اغلب آنها با الگوی مسکن آپارتمانی قابل تحقق نمی‌باشند. برای مثال، از محتوای برخی متون دینی نظیر این روایت منقول از پیامبر اکرم (ص) چنین استنباط می‌شود که اتاق‌های خواب، به‌ویژه محل خواب دختران و بانوان خانه، نباید رو به معابر عمومی باشد: «لَا تُنْزِلُوا النِّسَاءَ الْعُرْفَ: زنان را در اتاق‌های رو به معبر جای ندهید» (شیخ حر عاملی ۱۴۰۹ق، جلد ۲۰، ۱۷۷). التزام به این روایت و سایر روایات با مضمون مشابه، در الگوی مسکن آپارتمانی بسیار دشوار است؛ زیرا در هر حال، برای تأمین نور و تهویه مناسب اتاق خواب، بایستی این اتاق‌ها را یا به سمت معبر و یا به سمت فضای باز مجتمع مکان‌یابی نمود که در هر دو صورت، به دلیل عدم تقویت فرهنگ عفاف، مضمون توصیه شده در روایت فوق‌الذکر مخدوش می‌شود.

درخصوص لزوم ستر و جدایی اتاق خواب والدین از سایر اتاق‌ها و به‌ویژه فضاهای عمومی منزل نیز نصوص متعددی قابل استناد است که همگی بر رعایت فرهنگ عفاف تأکید دارند (نور/۵۹-۵۸) و مضامین توصیه شده در اغلب این نصوص، در الگوی مسکن آپارتمانی تضعیف شده است. جالب آنکه طبق برخی اسناد به دست آمده، برخی کشورهای غربی در دهه‌های گذشته (در حکومت پهلوی) با اطلاع و آگاهی کافی از تأثیر الگوی کالبدی و سبک معماری منزل بر فرهنگ عفاف و حجاب، بر لزوم تغییر در الگوی مسکن ایرانی برای تضعیف فرهنگ عفاف و حجاب بانوان مسلمان تصریح کرده‌اند؛ و متأسفانه در این امر، توفیق قابل توجهی نیز یافتند. سیاستمداران و کارگزاران حکومتی در دوره پهلوی با درک درست از ارتباط موثر بین

سرویس بهداشتی نیز مطابق با سبک زندگی اسلامی میسر نیست. در خصوص مکان‌یابی سرویس بهداشتی در منزل چنین نقل شده است که «مَنْ فَهِيَ الرَّجُلُ أَنْ يَرْتَادَ مَوْضِعًا لِيَوْلِهِ: انتخاب مکان مناسب برای رفع حاجت نمایانگر ژرف نگری انسان است»^{۱۱} (کلینی ۱۴۰۷ق، جلد ۳، ۱۵). اما روایات مربوط به مکان‌یابی سرویس بهداشتی صرفاً به بیان اهمیت این موضوع بسنده نکرده‌اند و بلکه اصول حائز توجهی را برای این مهم ارائه نموده‌اند. طبق حدیث نقل شده از امام باقر(ع)، از جمله‌ی این اصول، لزوم مکان‌یابی سرویس بهداشتی در بیرون از فضای خانه است: «قَالَ جَبْرِئِيلُ (ع) يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ إِنْسَانٍ وَ لَا بَيْتًا يُبَالُ فِيهِ وَ لَا بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ: جبرئیل گفت ای رسول خدا همانا ما (ملائکه الهی) وارد خانه‌ای که در آن تصویر انسان باشد؛ و در آن قضای حاجت شود؛ و در آن سگ نگاهداری شود نمی‌شویم» (همان، ۳۹۳). ملاحظه می‌شود که طبق این روایت، مکان‌یابی سرویس بهداشتی در داخل خانه به طور تلویحی مذمت شده است؛ اما در مسکن آپارتمانی، این امر به موضوعی کاملاً رایج تبدیل شده است.

از روایات دیگری که در این خصوص نقل شده است چنین استنتاج می‌شود که برخلاف بسیاری از الگوهای رایج آپارتمانی که سرویس بهداشتی در کنار ورودی یا مجاور پذیرایی مکان‌یابی می‌شود؛ سرویس بهداشتی بایستی در مکانی کاملاً مستور مکان‌یابی شود. امام صادق(ع) در این باره چنین می‌فرماید: «أَلَيْسَ مِنْ حُسْنِ التَّقْدِيرِ فِي بِنَاءِ الدَّارِ أَنْ يَكُونَ الْخَلَاءُ فِي أَسْتَرٍ مَوْضِعَ فِيهَا فَكَذَا جَعَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ الْمُنْفَذَ الْمُهَيَّبَ لِلْخَلَاءِ مِنَ الْإِنْسَانِ فِي أَسْتَرٍ مَوْضِعَ مِنْهُ فَلَمْ يَجْعَلْهُ بَارِزاً مِنْ خَلْفِهِ وَ لَا نَاشِراً: آیا این از نیکی‌ی محاسبه در ساخت خانه نیست که محل مستراح را در مخفی‌ترین مکان آن بسازند چنانکه خداوند سبحان در خلقت انسان چنین کرده و منافذ مربوط به این کار را در مخفی‌ترین نقطه بدن قرار داده است؟ بنابراین مستراح را در معرض دید و محل رؤیت قرار ندهید» (مجلسی ۱۴۰۳ق، جلد ۳، ۷۶). اما در مسکن آپارتمانی، به دلیل نوع الگوی برون‌گرایی خانه و محدودیت‌های مرتبط با این نوع

به فضای بیرون منتشر شود؛ به‌ویژه در نظام معماری و شهرسازی معاصر کشور که الگوی مسکن آپارتمانی به الگویی کاملاً رایج تبدیل شده؛ و فواصل فیزیکی واحدهای همسایگی کاملاً کاهش یافته است و بعضاً در یک طبقه، ورودی واحدهای مسکونی متعدد در فضایی بسیار کوچک در مجاورت هم قرار دارند و بدیهی است که در چنین شرایطی، التزام به روایت فوق تا چه حد دشوار می‌باشد؛ زیرا با هربار باز و بسته شدن درب واحدهای آپارتمانی، بوی غذای در حال طبخ به واحدهای مسکونی متعددی سرایت می‌کند و بدیهی است که ارسال غذا برای همه این واحدها در هر شبانه‌روز و به طور مداوم تا چه حد دشوار است. این امر در مسکن سنتی ایرانی با مکان‌یابی مطبخ و آشپزخانه در اندرونی منزل به خوبی رعایت می‌شده است؛ اما در مسکن آپارتمانی به دلیل برون‌گرا شدن مسکن، التزام به روایت فوق بسیار دشوار است.

روایات دیگری نیز دال بر چگونگی مکان‌یابی فضای حضور بانوان خانه در مسکن اسلامی نقل شده است که مضامین اغلب آنها در الگوی آپارتمانی، غیر قابل تحقق است. برای مثال از امام علی(ع) چنین نقل شده است: «وَ أَكْفُفْ عَلَيْهِنَّ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ بِحِجَابِكِ إِيَّاهُنَّ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحِجَابِ أَبْقَى عَلَيْهِنَّ: و بانوان را در پرده (خانه) نگاهشان دار تا دیده‌شان به نامحرم‌ان نگریستن نیارد که سخت در پرده بودن، آنان را از هر گزندی بهتر نگاه دارد» (نهج‌البلاغه، نامه ۳۱). روایت دیگری نیز مشابه این مضمون چنین نقل شده است: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ص أَنْ يَدْخُلَ الرَّجَالُ عَلَى النِّسَاءِ إِلَّا يَأْذَنُهُنَّ: پیامبر خدا(ص) از اینکه مردان بر زنان وارد شوند نهی کرد مگر با اجازه آنان» (کلینی ۱۴۰۷ق، جلد ۵، ۵۲۸). از این روایات چنین برداشت می‌شود که لازم است در مسکن اسلامی، فضاهایی که بانوان خانه در آن آمدوشد دارند؛ از فضای پذیرایی و حضور مهمانان به کلی جدا باشد که این امر با تفکیک اندرونی از بیرونی در مسکن سنتی به خوبی رعایت می‌شده است؛ اما در مسکن آپارتمانی، التزام به روایات فوق بسیار دشوار است.

در مسکن آپارتمانی علاوه بر ریزفضاهایی نظیر آشپزخانه و اتاق خواب، مکان‌یابی مطلوب فضاهای دیگری نظیر

در سبک زندگی اسلامی، مجموعه‌ی ادله‌ی تشریح شده در این پژوهش را می‌توان مخل در هر چهار نوع رابطه مطرح در سبک زندگی اسلامی تلقی نمود (جدول ۲) و لذا در نگاهی آسیب‌شناسانه به معماری مسکن آپارتمانی چنین استنتاج می‌شود که برآیند آسیب‌های مختلف مطرح در این نوع معماری، همه وجوه و روابط مطرح در سبک زندگی اسلامی را تضعیف می‌نماید. لازم به ذکر است که ستون سوم جدول ذیل (ستون مربوط به منبع اسناد نقلی) صرفاً منابع دینی که عنوان تعارض مربوطه، از آن منبع قابل استنباط بوده است را ذکر کرده است؛ و در اغلب موارد، به تعارضات استنتاج شده در این پژوهش، در منابع دینی تصریح نشده است؛ بلکه از تحلیل و بررسی جوانب مختلف موضوع، تعارضات مورد بحث، از متون دینی استنباط شده است که همین موضوع، یعنی استنباط تعارضات با تحلیل اسناد نقلی، از وجوه اصلی بداعت و نوآوری این پژوهش بوده است.

الگو، التزام به این نوع روایات بسیار دشوار است و اگر هم با صعوبت، سرویس بهداشتی در گوشه‌ای مستور از خانه مکان‌یابی شود؛ مشقت‌های دیگری را به لحاظ تهویه و غیره برای اهل خانه به بار می‌آورد.

۵. نتیجه‌گیری

با توجه با دلایل متعددی که طی این مقاله ارائه گردید؛ مشخص شد که الگوی مسکن آپارتمانی از جوانب مختلف در تعارض با سبک زندگی اسلامی قرار دارد و آنچه که در توسعه بافت‌های مسکونی از منظر اسلامی اصالت دارد؛ توسعه افقی است. لازم به ذکر است که دلایل عدم مطلوبیت الگوی مسکن آپارتمانی از منظر سبک زندگی اسلامی، بسیار بیشتر از هشت دلیلی است که در این مقاله مورد اشاره قرار گرفت اما پرداختن به همه ادله، در یک مقاله محدود میسر نمی‌باشد و حداقل، یک کتاب مستقل را می‌طلبد لیکن سعی شد در این مقاله برخی از مهم‌ترین ادله مرتبط با این موضوع ارائه شود. در مجموع و با توجه به توضیحات ارائه شده در ابتدای مقاله درخصوص وجوه چهارگانه روابط مطرح

جدول ۲. دسته‌بندی تعارضات میان معماری آپارتمان و سبک زندگی اسلامی بر مبنای نوع رابطه تضعیف‌شده در سبک زندگی اسلامی (مأخذ: نگارنده)

عنوان تعارض میان معماری آپارتمان	رابطه اصلی	برخی از اسناد نقلی
و سبک زندگی اسلامی	تحت تأثیر بروز تعارض	قرآن کریم (سوره مائده، آیات ۵۷ و ۵۸)
ممانعت از ترویج برخی شعائر دینی	رابطه انسان با خدا	مسکن الفؤاد
ممانعت از تهویه مطلوب ابنیه مجاور	رابطه انسان با دیگران	وسائل الشیعه
اشراف به همسایه از طریق بلند ساختن بنا	رابطه انسان با دیگران	قرآن کریم (سوره نمل، آیه ۸۰)
تضعیف آرامش ساکنین ابنیه مسکونی	رابطه انسان با خود	نهج‌الفصاحه
صعوبت انجام برخی تکالیف اجتماعی	رابطه انسان با دیگران	صحیفه سجادیه
تعارض با انجام برخی مستحبات عبادی	رابطه انسان با طبیعت	وسائل الشیعه
تعارض با فرهنگ عفاف و حجاب	رابطه انسان با دیگران	بحارالانوار
مکان‌یابی نامطلوب ریزفضاهای مسکونی	رابطه انسان با دیگران	

افقی بیشتر شهر و یا تأسیس شهرهای جدید است که این امر نیازمند تحلیل‌های دقیق اقتصادی و اجتماعی و غیره است. اما مسئله این پژوهش، پرداختن به این موارد نبوده است و تدقیق در این مسائل، پژوهش‌های دیگری را می‌طلبد. لیکن آنچه بر اساس یافته‌های این پژوهش استنتاج می‌شود این است که با توجه به تعارض الگوی مسکن آپارتمانی با بسیاری از آموزه‌های اسلامی و الزامات سبک زندگی اسلامی، بایستی نسبت به ارائه الگوی جایگزین با لحاظ کردن امکان‌سنجی اصلاح وضعیت فعلی شهرهای معاصر تلاش نمود.

با تأمل بر دسته‌بندی ارائه شده در جدول فوق، چنین استنتاج می‌شود که بیشترین تکرارپذیری در خصوص نوع رابطه تضعیف شده در سبک زندگی اسلامی، مربوط به رابطه انسان با دیگران است و لذا چنین استنتاج می‌شود که در میان روابط مختلفی که در سبک زندگی اسلامی مطرح می‌باشد؛ معماری آپارتمان بیش از همه بر رابطه انسان با دیگران تأثیر سوء دارد. در عین حال، نباید تصور نمود که نتایج این پژوهش بدون در نظر گرفتن الزامات و آثار مختلف اقتصادی و اجتماعی و غیره می‌تواند به سهولت به مرحله اجرا برسد؛ زیرا حذف الگوی مسکن آپارتمانی در بافت‌های مسکونی شهرهای معاصر، نیازمند توسعه

پی‌نوشت

۱. Wood
۲. Wener
۳. Yeang
۴. Hakim
۵. Mortada
۶. Steven
۷. Amorim
۸. لبس المؤمن الذی یشبع و جاره جائع الی جنبه.
۹. فارغ از موضوع استهلال، سنت نگرستن به آسمان و ستارگان در فقه شیعی، موضوعیت مستقل دارد به نحوی که که طبق برخی اسناد، امیرالمؤمنین (ع) بر این کار مداوم داشتند و ضمن انجام این مهم در سحرگاهان به تلاوت این آیات می‌پرداختند: «إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ... رَبَّنَا وَآتِنَا مَا وَعَدْتَنَا عَلَى رُسُلِكَ وَلَا تُخْزِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّكَ لَا تُخْلِفُ الْمِيعَادَ» □ آل عمران/ ۱۹۰ تا ۱۹۴). بدیهی است که لازمه انجام این مهم، باز بودن دامنه دید افراد جهت مشاهده آسمان و ستارگان در دل شب است. اما در شرایط فعلی بسیاری از شهرها (به ویژه کلان‌شهرها)، به دلیل گسترش آپارتمان‌سازی و احداث بلوک‌های مسکونی در طبقات متعدد، بسیاری از شهروندان که در طبقات پایین‌تر ساکن هستند؛ حتی در زمان قرار گرفتن در آستانه بازشوهای منازل خود، آسمان و ستارگان را در دامنه دید خود ندارند و بالاچاره، از انجام این عمل مستحب محرومند.
۱۰. «أَتَدْرُونَ مَا حَقُّ الْجَارِ قَالُوا لَا قَالَ إِنْ اسْتَعَاثَكَ أَعْنَتَهُ وَإِنْ اسْتَفْرَضَكَ أَفْرَضْتَهُ وَإِنْ افْتَقَرَ عُدَّتْ عَلَيْهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ مُصِيبَةٌ عَزَّيْتَهُ وَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ هَنَأَتْهُ وَإِنْ مَرَضَ عُدَّتْهُ وَإِنْ مَاتَ تَبِعَتْ جَنَازَتَهُ وَلَا تَسْتَطِيلُ عَلَيْهِ بِالنَّاءِ فَتَحْجَبُ الرِّيحُ عَنْهُ إِلَّا يَأْذِنُهُ وَإِذَا اشْتَرَيْتَ فَآكِهِمْ فَأَهْدِ لَهُ فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَادْخُلْهَا سِرًّا وَلَا تَخْرُجْ بِهَا وَلِذَلِكَ تَغِيظُ بِهَا وُلْدَهُ وَلَا تُوَدُّهُ بَرِيحٌ قَدْرِكَ إِلَّا أَنْ تَعْرِفَ لَهُ
۱۱. منظور از «برتاد» در این روایت، اختیار یا انتخاب موضع مناسب می‌باشد: «الارتیاد: الاختیار أی یختار موضعا مناسبا له».

منابع

۱. قرآن کریم.
۲. سید رضی، محمد بن حسین. ۱۴۱۴ ق. نهج البلاغه. قم: هجرت.
۳. ردای آملی، حسین. ۱۳۸۵. نهج الفصاحه (مجموعه کلمات قصار حضرت رسول صلی الله علیه و آله). قم: نسیم حیات.
۴. ابن اشعث، محمد بن محمد. بی تا. الجعفریات. تهران: مکتبه النینوی الحدیثه.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی. ۱۳۶۲. الخصال. تصحیح علی‌اکبر غفاری. قم: انتشارات جامعه مدرسین.
۶. بانی مسعود، امیر. ۱۳۹۴. معماری معاصر ایران. تهران: هنر معماری قرن.

۷. بمانیان، محمدرضا. ۱۳۹۰. *ساختمان بلند و شهر: تحلیل تاثیرات فرهنگی و اجتماعی ساختمان های بلند بر شهرهای بزرگ*. تهران: شهر تهران.
۸. دانش پور، سید عبدالهادی، مجتبی مهدوی نیا، و محمد مهدی غیائی. ۱۳۸۸. جایگاه دانش روان شناسی محیطی در ساختمان های بلندمرتبه با رویکرد معماری پایدار. *هویت شهر (۵)*: ۲۹-۳۸.
۹. رئیس، محمدمنان. ۱۳۹۷. *معماری و شهرسازی مطابق با سبک زندگی اسلامی (از تشریح وضع مطلوب تا تحلیل وضع موجود)*. قم: انتشارات دانشگاه قم.
۱۰. شورای عالی شهرسازی. ۱۳۹۴. *گزارش تاثیر ساختمان های بلند بر تهویه طبیعی شهر*.
۱۱. شهید ثانی، زین الدین بن علی. ۱۳۷۵. *مسکن الفؤاد*. ترجمه ی عباس مخبر دزفولی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۲. شیخ حر عاملی، محمد بن حسن. ۱۴۰۹ ق. *وسائل الشیعه*. قم: انتشارات مؤسسه آل البيت عليهم السلام.
۱۳. طباطبایی، محمدحسین. ۱۳۷۴. *تفسیر المیزان*، جلد ۸. ترجمه ی محمدباقر موسوی. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۱۴. عزیزی، محمد مهدی، و صارم ملک محمدنژاد. ۱۳۸۶. بررسی تطبیقی دو الگوی مجتمع های مسکونی متعارف و بلندمرتبه. *هنرهای زیبا (۳۲)*: ۲۷-۳۸.
۱۵. قمی، شیخ عباس. ۱۳۷۸. *مفاتیح الجنان*. تصحیح حسین استاد ولی. قم: روحانی.
۱۶. کاویانی، محمد. ۱۳۹۲. *سبک زندگی اسلامی و ابزار سنجش آن*. قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
۱۷. کلینی، محمد بن یعقوب. ۱۴۰۷ ق. *کافی*. تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۸. گروه تحقیق. ۱۳۷۴. *پیشینه ساختمان های بلند در ایران*. *آبادی (۱۸)*: ۹-۱۱.
۱۹. مجلسی، محمد باقر. ۱۴۰۳ ق. *بحار الأنوار*. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۲۰. مقتدر، رضا. ۱۳۷۲. دوره صد ساله تجدد در شهرسازی و معماری ایران. *ایران نامه ۱۱ (۲)*: ۲۵۹-۲۷۰.
۲۱. میرزای قمی، ابوالقاسم بن محمدحسن. ۱۳۷۸. *غنائیم الایام فی مسایل الحلال و الحرام*، جلد ۵. قم: مکتب الاعلام الاسلامی.

References

1. *Holy Quran*.
2. Sayyed Razi, Mohammad ibn Hosayn. 1996. *Nahj-al-Balagheh*. Qom: Hejrat.
3. Radaie Amoli, H. 2006. *Nahj Al-Fasaheh*. Qom: Nasim-e Hayat Press. [In Arabic].
4. Azizi, M., and S. Malek Mohammad Nejad. 2007. Comparative Study between Conventional and High-Rise Residential Complex Pattern. *Honar-ha-ye-Ziba (32)*: 27-38.
5. Ibn-e Ashath, M. (Without Date). *Al-Jafariyat*. Tehran: Makatabah al- Neynavi al-hadisah. [In Arabic].
6. Ibn-e Babeveih, M. 1983. *Al-Khesal*. Corrected by Ali Akbar Ghaffari. Qom: Teachers Society Publications. [In Arabic].
7. Amorim JH, Rodrigues V, Tavares R, Valente J, Borrego C. 2013. CFD Modelling of the Aerodynamic Effect of Trees on urban Air Pollution Dispersion. *Science of the Total Environment (461)*: 541-551.
8. Bani Masoud, Amir. 2015. *Contemporary Architecture of Iran*. Tehran: Architectural Art of the Century.
9. Bemanian, M.R. 2011. *Tall building and City*. Tehran: Tehran City Press.
10. Daneshpour, A., M. Mahdavi, and M. M. Ghiyaie. 2010. The Place of Environmental Psychology Knowledge in High-Rise Buildings with Sustainable Architecture Approach. *Hoviatshahr (5)*: 29-38.
11. Hakim, Besim Selim. 1986. *Arabic- Islamic Cities: Building and Planning Principles*. London: Kegan Paul International.
12. Kaviani, Mohammad. 1392. *Islamic Lifestyle and Its Measurement Tools*. Qom: Hozeh and University Research Institute Press.
13. Koleini, Mohammad ibn Yaqub. 1986. *Kafi*. Edited by Ali Akbar Ghaffari and Mohammad Akhondi. Tehran: Islamic Library.
14. Mirzay-e Qomi, Abu al-Qasim ibn Mohammad Hassan. 1999. *Qanayem al Ayyam*. Qom: Islamic Alam.
15. Moghtader, Reza. 2104. One Hundred Years of Modernity in Urban Planning and Architecture of Iran. *Irannameh Journal (2)*: 259-270.
16. Mortada, Hisham. 2003. *Traditional Islamic Principles of Built Environment*. London: Routledge.
17. Qomi, A. 1999. *Mafatih al-Jenan*. Qom: Rouhani.
18. Raeesi, Mohammad Mannan. 2018. *Architecture and Urbanism in Accordance with Islamic Lifestyle*. Qom: Qom University Press.
19. Research group. 2015. Background of tall buildings in Iran. *Abadi journal. (18)*: 11-9.
20. Shahid-e Thani, Z. 1996. *Mosakken al-fo'ad*. Translated by Mokhber Dezfooli, A. Qom: Office of Islamic Publications.
21. Sheikh horre Ameli, M. 1993. *Vasaal-al-shia*. Qom: Aal-al-beit.

22. Steven R. Hanna, Michael J. Brown, Fernando E. Camelli, Stevens T. Chan, William J. Coirier, Sura Kim, Olav R. Hansen, Alan H. Huber, and R. Michael Reynolds. 2006. Detailed Simulations of Atmospheric Flow and Dispersion in Downtown Manhattan: An Application of Five Computational Fluid Dynamics Models. *Bulletin of the American Meteorological Society (BAMS)* 87 (12): 1713-1726.
23. Supreme Council of Urbanism of Iran. 2014. *Report on the Impact of High Buildings on the Natural Ventilation of the City*, <http://news.mrud.ir/download?ts=1452321597000&f=2016/01/09/0/22625>. pdf.
24. Tabatabaie, M.H. 1995. *Al-Mizan*. Translated by Mousavi, M.B. Qom: Office of Islamic Publications.
25. Wener, Richard & Hannah Carmalt. 2006. *Environmental Psychology and Sustainability in High-Rise Structures*. Technology in Society 28; URL: <http://www.elsevier.com/locate/techsoc>.
26. Wood, Antony. 2007. *Sustainability: A New High-Rise Vernacular*. The Structural Design of Tall and Special Buildings 16; URL: <http://www.interscience.wiley.com>.
27. Yeang, Ken. 2007. *Designing the Eco-Skyscrapers: Premises for Tall Building Design*. The Structural Design of Tall and Special Buildings 16; URL: <http://www.interscience.wiley.com>.
28. <http://www.golestanpalace.ir>
29. <http://www.irdc.ir>
30. <http://www.tallbuilding.ir>

An Interdisciplinary Analysis of the Conflicts of Apartment Housing Architecture with the Islamic Lifestyle Based on Islamic Narrative Teachings

Mohammad Mannan Raeesi *

Ph.d. in Architecture, Assistant Professor, University of Qom

Received: 03/05/2020

Accepted: 22/06/2020

Abstract

Islamic texts have significant capacities in various fields of human knowledge. Among the issues raised in these religious texts is architecture and its features that on this basis, till now, some researches have been done on the Islamic architecture.

One of the main problems which have been considered during recent decades (especially in the field of urban development) is development pattern which can be classified into two main patterns: horizontal development pattern and vertical development pattern. But due to various problems, in recent decades, in most cities especially in metropolises, vertical development pattern has spread increasingly. According to the above descriptions, in this research this problem is studied from the perspective of Islamic teachings (especially Shiite jurisprudence) and so, the main problem that is investigated in this article is desirability or non-desirability of residential buildings vertical development in Islamic city.

The research method which is used in this article is a compound method. In this way, according to the features of the various stages of this research, for gathering data, archival research method is used meanwhile logical-argumentative research and qualitative content analysis in analysis step and judgment of data has been used. In this way, propositions (especially the jurisprudential hadiths) that directly or indirectly are related to the problem of this research have been extensively investigated using qualitative content analysis method and then, using the resultant of propositions analysis by logical-argumentative method, the research findings are concluded.

According to these findings, because of various Islamic reasons (such as visual dominance and some of Imams traditions like star sightings and etc.) apartment and vertical development pattern is not desirable in Islamic cities especially for residential buildings.

Keywords: Islamic lifestyle, Islamic teachings, vertical development, apartment.

Managing Director: vice chancellor for
research-Iran University of Science and Technology

Editor-in-chief: Mohsen Feizi

Administrative Director:
Fatemeh Mehdizadeh Seraj

Administrative assistant:
AmirHosein Yousefi- Zahra Kashanidoust- Fatemeh Zare

Persian literary Editor: Sara Motevalli

English literary Editor: Mohammadreza Ataee Hamedani

Editorial Board Members:

Seyyed Gholam Reza Eslami: Associate Professor,
Tehran University

Hasan Bolkhari: Associate Professor, Tehran University

Mostafa Behzadfar: Professor,
Iran University of Science and Technology

Mohammad Reza Pourjafar: Professor,
Tarbiat Modares University

Mahdi Hamzeh Nejad: Assistant Professor,
Iran University of Science and Technology

Esmail Shieh: Professor, Iran University
of Science and Technology

Manoochehr Tabibian: Professor, Tehran University

Mohsen Faizi: Professor, Iran University
of Science and Technology

Hamid Majedi: Associate Professor, Science and
Research Branch, Islamic Azad University

Asghar Mohammad Moradi: Professor, Iran University
of Science and Technology

Gholam Hossein Memariyan: Professor, Iran University
of Science and Technology

Fatemeh Mehdizadeh: Professor, Iran University
of Science and Technology

Mohammad Naghizade: Assistant Professor, Science and
Research Branch, Islamic Azad University

Ali Yaran: Professor, Iran Ministry of Science,
Research and Technology

Design assistant: AmirHosein Yousefi

Reviewers for Volume8, Number28:

Mehdi Khakzand: Associate Professor, Iran University of
Science and Technology

Mehi Saedi :Phd, Iran University of Science and Technology

Ali asadpour: Assistant Professor, Shiraz University of Art
Samaneh Taqdir: Assistant Professor, Iran University of Science
and Technology

Mino Qarabeiglou: Associate Professor, Tabriz University of art

Abdolhamid Noqrehkar: Associate Professor Iran University of
Science and Technology

Mohammad Saleh Shokuhi Bidhendi: Assistant Professor, Iran
University of Science and Technology

▣ **An Interdisciplinary Analysis of the Conflicts of Apartment Housing Architecture with the Islamic Lifestyle Based on Islamic Narrative Teachings**

Mohammad Mannan Raeesi

▣ **Manifesting the Concept of Water in the Paradise of Quran and Persian Garden**

Azita Balali Oskoyi / Farnaz Nazarzadeh Ansaroudi / Elnaz Nazarzadeh Ansaroudi

▣ **Recognizing the Role of Idea and Concept in Understanding and Creation in Architecture Relying on the "Four Causes"**

Nasim Ashrafi / Ghazal Safdarian

▣ **Suggest solutions for the effectiveness of "Islamic teachings on architecture courses" Case Study: Architectural Design Basics Courses Based on the four approaches approved by the Transformation Council of the Supreme Council of the Cultural Revolution: (Islamization, localization, efficiency and updating)**

Salman Noghrehkar / Sedighe Moeinmehr

▣ **Spatial Measurement and Analysis of Urban Identity in The Districts of Hashtgerd New Town**

Ahmad Khalili / Mostafa Dehghani

▣ **Revising in the relationship of social behavior and urban space within Islamic Vision (the concept of ideal user and his territory in original Islamic texts)**

Masoud Nari Ghomi

▣ **Fundamental Dimensions of Islamic New Civilization in Compilation of Country Development Documentations with Emphasis on the Territorial Spatial Development Plan**

Alireza Andalib / Akbar Kazemzadeh